

14. Rozvoj dětské tvořivosti na základě získaných hudebně-teoretických znalostí (význam tvořivosti, hlavní rysy, Orffův Schulwerk)

Význam tvořivosti

Výzkumy je dokázáno, že samostatné tvoření hudby rozvíjí všechny hudební schopnosti, hudební cítění a myšlení, umožňuje rychleji proniknout do výstavby hudebního díla a porozumět jeho obsahu.

Hudebně tvořivé činnosti obnovují citlivost k okolnímu světu, odstraňují civilizační tlaky a některé negativní rysy, které přináší současné technické století. Stávají se prostředkem duševní terapie současného člověka.

Jak se projevuje

Hlavním rysem tvořivosti je spontaneita, relativní novost a původnost. Projevuje se jako vyjádření žákovy vnitřního citového ladění, poznání a myšlení hudebními prostředky, které si osvojil ve styku s hudbou a při hudebních činnostech.

Tvořivost spočívá v přetváření známého hudebního materiálu, v tvorbě variant dříve vnímané a prožité hudby a v pokusech i v hledání vlastního elementárního hudebního výrazu.

Pro koho je dostupná

Jedná se o činnost, která je dostupná všem. Naprostě většině dětí ve škole a jejich možnostem odpovídají projevy elementární improvizace pro její bezprostřednost a snadnou uskutečnitelnost. Improvizace nevyžaduje znalost notového písma. Slučuje v sobě tvořivý a interpretační moment (žák je autorem i interpretem svého hudebního nápadu).

Je nutné respektovat dětskou osobnost, potřebu dětí tvořit, experimentovat, vynalézat.

Historie světová

Jean-Jacques Rousseau ve svém díle *Emil*, čili o výchově zdůrazňuje především lásku k dítěti, ať vychovatel rozvíjí jeho samostatnost a přirozenost. Dětskou tvořivost považuje za nejlepší prostředek k porozumění hudbě.

Emil Jacques Dalcrose (1865-1950) – švýcarský hudební pedagog, jeho metoda se jmenovala Eurytmika. Zahrnovala rytmickou gymnastiku (pohyby lidského těla v souladu s rytmem a tempem hudby), sluchová a intonační cvičení (= rozvíjí hudební sluch, představivost a paměť) a schopnost improvizace. Metoda se stala základem hudebně pohybové složky v pedagogickém díle C. Orffa.

V. Asafjev doporučuje rozvíjet hudební tvořivost tím, že dítě bude vyhledávat k dané melodii druhý hlas, obměňovat známé nápěvy, vytvářet nové motivy, hudebně ztvárňovat náladu dané básně.

Celestyn Freinet – francouzský pedagog, sice nenapsal metodiku, ale podle jeho zásad se spojovaly hudebně tvořivé projevy s výtvarnými, s dětskou poezií a dramatizací.

Výzkumy potvrdily, že tvořivost nemůže setrvat jen ve stádiu spontaneity, ale že k jejímu vývoji je třeba poznat zákonitosti hudební soustavy a podřídit ji pedagogickému vedení. Tato myšlenka se nejvýrazněji realizovala v díle C. Orffa a Z. Kodályho.

Historie česká

O tvořivosti se zmiňuje už **Jan Blahoslav** a především **J. A. Komenský**. Zdůrazňuje význam předškolního věku a dětského hudebního tvoření pro další hudební vývoj dítěte. Rodiče a sourozenci by měli podněcovat dítě k vlastním hudebním projevům pěveckým a instrumentálním (užívá dětské hudební nástroje a zvukové hračky).

Psycholog **František Čáda** zkoumal dětskou řeč a hudební projevy. Analyzoval jejich improvizaci melodií a zjistil, že jsou tvořeny malými intervalovými kroky a častým intervalem je malá sestupná tercie.

Adolf Cmíral zjistil, že tvořivost není jen výsadou hudebně nadaných dětí, ale lze ji probudit u každého dítěte.

Skladatel **Alois Hába** vedl své žáky na ZŠ k improvizacím, vysvětlil jim 3 základní výrazové principy: opakování, obměnu melodických nápadů a objevování nových výrazových prvků. Jeho bratr **Karel Hába** byl přesvědčen, že v umělecké tvořivosti je třeba rozvíjet fantazii (v situačních hrách, četbou pohádek,...)

Ilja Hurník a Petr Eben připravili českou adaptaci Orffova Schulwerku.

Hudební tvořivost je ovlivněna hudebními schopnostmi, zásobou hudebních představ, dojmů a prožitků, které žák získává hudebním vnímáním. V hudebním vnímání má významnou úlohu hudební sluch. S kvalitou hudebního sluchu souvisí i tonální citění – to pomáhá orientovat se v tónině a chápat tonální vztahy.

Rytmické citění

Základní hudební schopností, z níž dětská hudební tvořivost vyrůstá, je **rytmické citění**. Je spojeno s vnímáním melodie a dynamikou. RC navazuje na rozvoj řeči a její rytmickou stránku.

Paměť je hudební schopností, bez níž je tvořivost nemyslitelná. Ukládá hudební vjemy, představy, dojmy a prožitky a umožňuje jejich podržení a vybavování.

S pamětí a vnímáním je spojena **hudební představivost**. Žák by si měl umět představit a slyšet jednotlivé hudební prvky, pracovat s nimi, vytvářet nové kombinace a variace. Z počátku se uplatňují fantazijní představy – nejprve v nich uplatňuje materiál získaný vnímáním, později dochází k tvorbě vlastních nových prvků.

Hudebně tvořivé myšlení se rozvíjí spolu s fantazií a je vedoucí složkou, která spojuje vše předcházející. Dítě může tvořit vědomě i nevědomě – mezi projevy nevědomí v hudebním tvoření patří imaginace, snění, inspirace a intuice. Imaginace je vybavování a přepracování představ a myšlenek a jejich záměrné spojování v nové vztahy, útvary a variace.

Inspirace je tvůrčí aktivita, která se projevuje silným hnutím mysli a touhou realizovat rodící se nápady.

Intuice je nevědomá aktivita, v níž se uplatňují smyslové asociace i náhodné variace.

Originalita (= relativní novost) se u dětí mladšího školního věku vyskytuje zřídka, spíš jde o varianty vnímavé či reprodukované hudby.

Jak postupovat, když je tvořivost nízká

Pokud žáci projevují menší předpoklady k samostatným hudebním projevům, je třeba zkoumat vlivy jejich rodinného prostředí, zájem dítěte o hudbu a charakter dosavadní hudební výchovy (v MŠ, ZŠ, rodině).

Druhy tvořivosti

V osnovách Hv ZŠ se vyžaduje tvořivost pěvecká, instrumentální a hudebně-pohybová. Velký vliv na tvořivost má i rodina, především hudební aktivity rodičů a starších sourozenců dítěte. Patří sem:

- zpěv
- hra na nástroj
- společné domácí muzicírování
- uvědomělý poslech hudby (vhodné hudby...)
- rozhovory s dítětem o hudbě
- společná návštěva koncertů

Tvořivost a rodina

Pro vlastní tvořivé projevy potřebuje dítě ničím nerušený časový prostor, chvílky ticha a soustředění, v nichž se může zamyslet, zahledět do sebe, prozkoumat své nálady a myšlenky, rozvinout fantazii a představivost. Pozor na moc aktivní a ctižádostivé rodiče! Projeví-li dospělí zájem o výsledky dětské tvořivé činnosti, o novou říkanku, kresbičku podněcenou hudbou, pomohou tím dítěti víc než přemírou rad a instrukcí. Tvořivost se špatně rozvíjí i v rodinách, kde zní neustále reprodukováná hudba. Kladnou i zápornou úlohu mohou

sehrát hromadné sdělovací prostředky (= velké množství spíše zábavné hudby s malými uměleckými a estetickými nároky).

Tvořivost a pedagog

I u tvořivosti je výchovné působení pedagoga nepostradatelné! Dítě se může tvořivě rozvíjet jen tehdy, je-li obohacováno novými hudebními podněty a zážitky, poznáním náročnějších a složitějších hudebních útvarů.

Aby mohl učitel vést a rozvíjet tvořivé projevy dětí, musí mít sám tvořivé pedagogické myšlení. Učitel má funkci motivační a řídicí = musí být na výuku dobře připravený, vynalézavý, objevovat nové možnosti.

Silný motivační účinek a u slabších žáků i posílení sebedůvěry se dostavuje při hodnocení výsledků dětského tvoření. Učitel by neměl zavrhnout i sebejednodušší výtvary a nápady.

Dále je možné uvést konkrétní příklady využití tvořivosti při výuce z materiálů Evy Jenčkové, C. Orffů, M. Slané aj.

Do této otázky patří i rozvoj tvořivosti v rámci předmětu ZUŠ „Úvod do skladby“ či „Základy skladby“.